

„Saugi darbo vieta.
EFEKTYVUS
PAVOJINGŲ
MEDŽIAGŲ
VALDYMAS“

Kancerogenai darbe

Pagrindiniai aspektai

- Kancerogenas – tai medžiaga, kuri gali sukelti vėžį žmonių arba gyvūnų organizmuose, pabloginti vėžinį susirgimą arba paspartinti jo eigą. Vienus kancerogenus galima įkvėpti, kiti gali patekti per odą arba gleivinę. Išsamesnės apibrėžtys pateikiamos atitinkamoje Europos direktyvoje ir nacionalinės teisės aktuose.
- Ne kiekvienas kancerogenų poveikis būtinai sukelia vėžį: vieni kancerogenai ima veikti po intensyvaus ir ilgo poveikio, o kiti pasekmes sukelia po ne tokio intensyvaus ir trumpesnio poveikio laikotarpių.
- Darbuotojams poveikį gali daryti įvairūs kancerogenai. Visuotinai žinomi profesiniai kancerogenai apima asbestą, radoną, tam tikrus pesticidus, arseną ir tabako dūmus.
- Dauguma kancerogenų, kurie darbuotojams dažniausiai daro poveikį, atsiranda darbo procesų metu. Pavyzdžiui, dyzelinių variklių išmetamosios dujos, virinimo dūmai, kristalino silicio dioksido dulkės ir kietmedžio dulkės. Kancerogenų taip pat gali būti žaliavose (įskaitant priemaišas), tarpiniuose produktuose, pagamintuose produktuose arba šalutiniuose produktuose.
- Kancerogenų poveikio pasekmės gali pasireikšti praėjus gana ilgam laikotarpiui po tokio poveikio.
- Pagal ES teisės aktus darbdaviai privalo imtis ypač griežtų priemonių, be tų, kurios yra būtinos kitoms pavojingoms medžiagoms, kad būtų išvengta žalos, pavyzdžiui, pašalinti poveikį arba, kai tai neįmanoma, pakeisti medžiagą kita medžiaga, laikyti kancerogeną uždaroje sistemoje, registruoti poveikį ir laikytis griežtesnių informacijai ir dokumentacijai keliamų reikalavimų.
- Nacionaliniuose reglamentuose nustatyti visi išsamūs reikalavimai, susiję su kancerogenų valdymu užtikrinant darbuotojų saugą ir sveikatą (DSS). Todėl griežtai rekomenduojama stengtis gauti nacionalinių reikalavimų paaiškinimus.

Saugi darbo vieta. Efektyvus pavojingų medžiagų valdymas

Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra (EU-OSHA) 2018–2019 m. Europos mastu įgyvendina kampaniją siekdama užkirsti kelią darbo vietoje pavojingų medžiagų keliamai rizikai. Kampanijos tikslas – mažinti pavojingųjų medžiagų naudojimą darbo vietose ir jų poveikį, didinant informuotumą apie rizikos veiksnius ir veiksmingus jų prevencijos būdus.

Rizikos vertinimas darbo vietoje

Darbdaviai privalo įvertinti kancerogenų poveikio riziką ir nustatyti prevencines priemones, atsižvelgdami į visus galimus poveikio būdus (įskaitant poveikį per odą), bei numatyti cheminių medžiagų ir atliekų saugojimą. Įgaliotoms institucijoms pareikalavus, būtina pateikti duomenis (pavyzdžiui, apie veiklą, kiekį, poveikį, darbuotojų, kuriems daromas poveikis, skaičių arba prevencines priemones). Ypatingą dėmesį būtina skirti žmonėms, kuriems kyla ypač didelė rizika, ir mišiniams, kurie pagaminami kaip darbo procesų šalutinis produktas (https://oshwiki.eu/wiki/Process-generated_contaminants) (pavyzdžiui, suvirinimo dūmai arba dulkės, susidaranti skaldant akmenis ir apdorojant kietmedį).

Rizikos vertinimą reikia reguliariai peržiūrėti, ypač dėl to, kad pasikeitimai darbo vietoje gali lemti kancerogenų atsiradimą, pavyzdžiui:

- naudojamų produktų sudėties pasikeitimai;
- nauji produktai – reikėtų patikrinti bet kurio naujo produkto toksiškumą prieš pateikiant jį į rinką;
- darbo procesų arba metodų pasikeitimai.

Medžiagos, kurios dabar laikomos priimtinais, vėliau, atlikus naujus tyrimus, gali būti pripažintos kancerogeninėmis.

Daugiau informacijos apie rizikos vertinimą rasite informacijos suvestinėje „Pavojingos medžiagos darbo vietose. Teisės aktų sistema“ (<https://healthy-workplaces.eu/lt/tools-and-publications/publications/info-sheet-legislative-framework-dangerous-substances-workplaces>).

Informacija apie riziką

Saugos duomenų lapuose (https://oshwiki.eu/wiki/Safety_Data_Sheet) ir etiketėse aprašomi su paženklintomis cheminėmis medžiagomis arba produktais susiję pavojai ir pateikiama informacija apie tvarkymo, saugojimo ir neatidėliotinas priemones nelaimingų atsitikimų atvejais, numatytą (-us) cheminės medžiagos naudojimo būdą (-us), veikimo sąlygas ir rizikos valdymo priemones. Saugos duomenų lapas nėra rizikos vertinimas. Darbdaviai turėtų pritaikyti rekomenduojamas priemones prie konkrečių kiekvienos darbovietės sąlygų.

Tačiau ne visos cheminės medžiagos turi saugos duomenų lapus, o papildomos informacijos gali prireikti net ir dėl tų cheminių medžiagų, kurios turi saugos duomenų lapus. Darbdaviai gali:

- ieškoti informacijos techninėje dokumentacijoje, naudojimo instrukcijose, duomenų bazėse, kuriose pateikiama informacija apie cheminius rizikos veiksnius (pavyzdžiui,

Europos cheminių medžiagų agentūros duomenų bazėse <http://echa.europa.eu/web/guest/information-on-chemicals>) taip pat techninėje ir mokslinėje literatūroje;

- kreiptis į tiekėjus;
- konsultuotis su prevenciją vykdančiomis tarnybomis;
- kreiptis dėl patarimo į prekybos asocijas, prekybos ir pramonės rūmus, profesines sąjungas arba socialinės apsaugos tarnybas;
- susisiekti su atsakingomis institucijomis.

Kancerogenų prevencinių priemonių hierarchija

Poveikio darbuotojams prevenciją būtina vykdyti laikantis nustatytos priemonių hierarchijos.

- Pašalinimas yra veiksmingiausia priemonė, ir tai galima užtikrinti pakeičiant naudojamą technologiją arba galutinio produkto savybes, kad kancerogenų naudojimas taptų nereikalingas.
- Pakeitimas reiškia, kad pavojinga medžiaga arba produktas pakeičiamas saugesne chemine medžiaga, produktu arba procesu. Dėl to neturėtų atsirasti kiti pavojai, kurių rizikos lygis yra nepriimtinas.
- Jeigu pakeitimas techniškai neįmanomas, darbdavys naudoja uždara technologinę sistemą.
- Jeigu uždara sistemos techniškai neįmanoma įgyvendinti, darbdavys iki minimalaus lygio sumažina poveikį.
- Jeigu darbuotojams kyla rizika, į specialias patalpas gali patekti tik tie darbuotojai, kurie, atsižvelgiant į jų darbo pareigas, į jas turi patekti.
- Jeigu naudojamas kancerogenas, darbdavys:
 - riboja kancerogeno kiekį;
 - stengiasi, kad poveikis būtų daromas kuo mažesniais darbuotojų skaičiais;
 - kuria darbo procesus, kad būtų kuo labiau sumažintas cheminės medžiagos išsiskyrimas (t. y. kolektyvinių prevencinių priemonių naudojimas);
 - pašalina kancerogenus šaltinio vietoje, naudodamas ištraukiamąją ventiliaciją;

- naudoja tinkamas kancerogenų matavimo priemonės (visų pirma siekdamas anksti nustatyti didesnę nei įprastai poveikį, įvykus nenumatytiems įvykiams arba nelaimingiems atsitikimams);
 - naudoja asmenines apsaugos priemones, jei nepakanka kolektyvinių apsaugos priemonių;
 - aiškiai pažymi rizikos zonas ir naudoja tinkamus įspėjamuosius ir saugos ženklus;
 - naudoja uždaromus ir etiketėmis aiškiai paženklintus konteinerius pavojingoms medžiagoms laikyti, tvarkyti, gabenti ir atliekoms šalinti.
- Poveikis jokia būdu neturi viršyti kancerogeno profesinio poveikio ribinio dydžio, jei toks yra.

Darbdavys privalo užtikrinti tinkamą higieną (kad kuo labiau sumažintų taršos riziką). Priemonių suteikimas ir sąlygų užtikrinimas darbuotojams turi nieko nekainuoti ir apimti:

- draudimą valgyti, gerti ir rūkyti vietose, kuriose kyla taršos rizika;
- tinkamų apsauginių drabužių suteikimą ir atskirų darbo ir ne darbo drabužių laikymo kambarių įrengimą;
- galimybę naudotis tinkamomis prausimosi ir tualetu patalpomis;
- tinkamų, patogių, švarių, patikrintų ir prižiūrėtų apsauginių priemonių, laikomų aiškiai nustatytoje vietoje, prieinamumą.

Profesinio poveikio ribiniai dydžiai (OEL) ir stebėseną

Yra keletas kancerogeninių medžiagų, kurioms galioja OEL. Ši informacija turėtų būti įtraukta į saugos duomenų lapus. Tačiau atitiktis OEL turėtų būti laikoma minimaliu reikalavimu, ir reikėtų stengtis kuo labiau sumažinti kancerogenų poveikį bei pasiekti dar mažesnes vertes nei OEL.

Kancerogenų stebėseną turėtų būti įmonės kancerogenų valdymo strategijos sudedamoji dalis ir apimti reguliarias kontrolės priemonių veiksmingumo patikras.

Techninė priežiūra ir incidentai

Jeigu numatytos užduotys, dėl kurių gali būti daromas laikinas, planuotas ir didesnis poveikis, ir šis darbas yra neišvengiamas (pavyzdžiui, techninės priežiūros darbai), darbdavys privalo konsultuotis su darbuotojais / atstovais dėl tinkamų prevencijos priemonių, kurių bus imtasi siekiant kuo labiau sumažinti poveikį ir kontroliuoti prieigą.

Darbdaviai privalo kuo greičiau informuoti darbuotojus / atstovus apie didesnę nei įprastai poveikį. Vietoje, kurioje įvyko incidentas, leidžiama dirbti tik tinkamą apsaugą ir esminių remonto darbų žinių turintiems darbuotojams. Poveikis neturi būti nuolatinis ir sumažintas iki minimumo.

Turi būti sudaryti planai, kaip spręsti su kancerogenais susijusias avarines situacijas, ir numatyti atitinkami mokymai, periodinės pratybos ir būtinos intervencijos priemonės.

Darbuotojų konsultavimas, informavimas ir mokymas

Darbuotojai ir (arba) darbuotojų atstovai privalo dalyvauti nustatant tinkamas kontrolės priemones. Būtina užtikrinti, kad darbuotojai galėtų įvertinti, ar teisės aktai taikomi teisingai.

Darbdavys privalo pateikti darbuotojams tinkamas instrukcijas ir mokymus, susijusius su jų darbu, kuriuose būtų aptariami galimi rizikos sveikatai veiksniai, kontrolės priemonių naudojimas, higienos reikalavimai, apsauginės priemonės, drabužiai ir incidentų valdymas. Mokant taip pat reikia atkreipti dėmesį į nematomą riziką ir poveikį, kuris gali būti pastebimas tik po ilgo laikotarpio.

Priemonių ir rekomendacijų pavyzdžiai

Ar jūsų darbo vietoje yra kokių nors kancerogenų? Laikas imtis veiksmų! (IRSST, Kanada) <http://www.irsst.qc.ca/media/documents/PubIRSST/RG-796.pdf>

Šiame dokumente aprašomas kancerogenų darbe nustatymo procesas, įvertinama rizika ir pateikiamos tinkamos prevencinės priemonės, siekiant sumažinti šią riziką. Jame pateikiamas kontrolinis klausimynas.

Kancerogenai darbo aplinkoje: ką turėtų žinoti darbuotojas? (Nacionalinis sveikatos plėtros institutas, Estija) https://intra.tai.ee/images/prints/documents/135488464670_Tookeskkonna_kantserogenid.pdf

Šiame vadove aptariamas potencialus įvairių kancerogenų darbe poveikis, saugus kancerogenų tvarkymas ir poveikį patyrusių darbuotojų sveikatos stebėseną.

Rekomendacijų dėl kancerogenų nustatymo ir pakeitimo suvestinės (INRS, Prancūzija) <http://www.inrs.fr/actualites/nouvelles-far-fas.html>

DSS ir technologijų ekspertų parengtos informacijos suvestinės nuolat atnaujinamos. Iš viso parengtos 56 informacijos suvestinės, kuriose aptariama, kaip nustatyti konkrečius kancerogenus darbe, ir 38 informacijos suvestinės, kuriose aptariama, kaip pakeisti konkrečius kancerogenus darbe.

INFOCARQUIM – informacija apie cheminius kancerogenus (INSST, Ispanija) <http://infocarquim.insht.es:86/Forms/About.aspx>

INFOCARQUIM duomenų bazė skirta darbo higienos, sveikatos priežiūros ir DSS specialistams, darbdaviams ir darbuotojams. Joje pateikiama informacija apie:

- kancerogenų klasifikaciją;
- tokių medžiagų naudojimo būdus ir pritaikymą;
- galimas alternatyvas;
- auglius, kuriuos gali sukelti kiekviena medžiaga;
- gamybos duomenis.

Sveikatos priežiūra

Valstybės narės yra nustačiusios darbuotojų sveikatos priežiūros priemones (prieš prasidedant poveikiui, reguliariais intervalais po to, o kai kuriais atvejais net pasibaigus poveikiui). Jeigu įtariama, kad darbuotojo sveikata sutriko dėl kancerogenų poveikio, tuomet gali prireikti atlikti kitų darbuotojų sveikatos patikrinimą ir iš naujo įvertinti riziką. Būtina saugoti atskiras atitinkamų darbuotojų medicinos bylas. Darbuotojai privalo turėti galimybę susipažinti su savo asmens duomenimis, ir jiems turi būti suteikta informacija apie bet kokius sveikatos patikrinimus, kurie gali būti atliekami pasibaigus poveikiui. Darbuotojai arba darbdavys gali prašyti peržiūrėti sveikatos patikrinimo rezultatus.

Informavimas ir įrašų laikymas

Darbdaviai privalo nuolat atnaujinti poveikį patyrusių darbuotojų sąrašą ir paprašius leisti susipažinti su duomenimis įgaliotiems asmenims (gydytojams, atitinkamoms institucijoms, darbuotojams ir atstovams). Kompetentingą instituciją būtina informuoti apie visus profesinio vėžio atvejus. Įrašai saugomi ne trumpiau nei 40 metų nuo poveikio pabaigos dienos ir perduodami atitinkamai valdžios institucijai, jeigu įmonė nebevykdo savo veiklos.

Priemonės darbuotojams, kuriems gali kilti ypač didelė rizika

Atlikdami rizikos vertinimą, darbdaviai privalo ypatingą dėmesį skirti tam tikroms darbuotojų grupėms:

- pagal Jaunų darbuotojų direktyvą 94/33/EB jauni darbuotojai neturi dirbti sąlygomis, kuriomis jiems poveikį daro kancerogenai;
- Nėščių darbuotojų direktyvoje 92/85/EEB nustatyta, kad darbdaviai privalo įvertinti visus rizikos veiksnius ir bet kokias tikėtinas pasekmes nėščioms arba krūtimi maitinančioms darbuotojoms ir imtis tinkamų priemonių, pavyzdžiui, paskirti nėščią arba krūtimi maitinančią darbuotoją į kitas pareigas arba leisti išeiti atostogų;

- darbuotojai, kuriems gali būti sunku suprasti bet kokias rekomendacijas arba mokymą, pavyzdžiui, darbuotojai migrantai arba nauji darbuotojai;
- darbuotojai, kurie vykdo techninės priežiūros darbus ir pagal rangos sutartis dirbantys darbuotojai.

Šie darbuotojai turi dalyvauti specialiai jiems pritaikytuose mokymuose ir jų darbe turi būti taikomos tinkamos prevencinės priemonės.

Daugiau informacijos galima rasti informacijos suvestinėje „Pažeidžiami darbuotojai ir pavojingos medžiagos“.

Veiksmų gairės dėl kancerogenų

Nustatyta, kad vėžys yra pagrindinė su darbu susijusių mirčių Europos Sąjungoje priežastis. Todėl 2016 m. gegužės 25 d. šešios Europos organizacijos įsipareigojo įgyvendinti savanorišką veiksmų sistemą, — **kancerogenų veiksmų gaires** (<https://roadmaponcarcinogens.eu/>) — siekdamas didinti visų pirma mažųjų ir vidutinių įmonių (MV) informuotumą apie poveikį, kurį kancerogenai sukelia darbo vietoje, ir keisti gerą patirtimi.

Veikloje kviečiame dalyvauti valstybes nares, socialinius partnerius, įmones, mokslinių tyrimų organizacijas ir kitas Europos (ir net kitų pasaulio šalių) organizacijas:

- teikti informaciją apie ribinius dydžius, rizikos vertinimo metodus ir galimas prevencijos priemones;
- keisti elgseną ir kultūrą gamybos cechuose
- ir skatinti konkrečius ekonomiškai efektyvius gerosios patirties pavyzdžius, kuriuos galėtų pritaikyti MV.

Jei norite sužinoti tikslius partnerių įsipareigojimus, **perskaitykite paktą** (<https://osha.europa.eu/sites/default/files/carcinogens-covenant.pdf>).

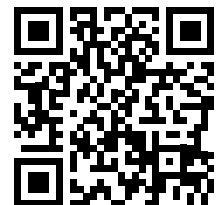
Daugiau informacijos apie bendras pastangas galima rasti **veiksmų gairėse** (<https://osha.europa.eu/sites/default/files/carcinogens-background-roadmap.pdf>).

Papildoma informacija

„OHSwiki“ straipsnis apie kancerogenines, mutagenines ir reprodukcijai toksiškas chemines medžiagas [https://oshwiki.eu/wiki/Category:Carcinogenic,_mutagenic,_reprotoxic_\(CMR\)_substances](https://oshwiki.eu/wiki/Category:Carcinogenic,_mutagenic,_reprotoxic_(CMR)_substances)

Direktyva 2004/37/EB dėl darbuotojų apsaugos nuo kancerogenų arba mutagenų darbe <https://osha.europa.eu/lt/legislation/directives/directive-2004-37-ec-carcinogens-or-mutagens-at-work>

#EUhealthyworkplaces

www.healthy-workplaces.eu

© Europos darbuotojų saugos ir sveikatos agentūra, 2020

Leidžiama atgaminti nurodžius šaltinį.

Norint atgaminti ar naudoti nuotraukas, būtina gauti tiesioginį autorių teisių subjekto leidimą.

Šiame leidinyje naudojamomis nuotraukomis iliustruojama įvairi darbinė veikla. Jose nebūtinai pavaizduota geroji praktika arba atitiktis teisės aktų reikalavimams.